

ОЦІНКА СТАНУ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вербіцький В., студент групи ФБСч – 11

Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

Науковий керівник

Сидор Г. В., канд. екон. наук., доцент

доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу

Тернопільського національного економічного університету

Постановка проблеми. Для різних країн світу загалом і для нашої країни зокрема питання щодо боргової безпеки є доволі актуальними. Особливо гостро вони виявляються під час негативних процесів, що відбуваються в країні, і безпосередньо впливають на рівень забезпеченості коштами бюджетів усіх рівнів.

Стан системи державних фінансів України, зокрема її борговий складник, привертають увагу державних діячів та науковців до проблеми управління державним боргом країни, оскільки збільшення боргового навантаження на Державний бюджет посилює загрози фінансовій (а в її складі борговій та бюджетній) безпеці країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження боргової безпеки держави завжди перебуває у центрі уваги вчених-економістів. Коло питань, пов'язаних з цією проблематикою, активно обговорюється у вітчизняному науковому середовищі та суспільстві, їм присвячена вагома частина рішень виконавчої та законодавчої влади.

Серед останніх публікацій, що розкривають проблеми боргової безпеки України, виокремимо праці А. М. Іванової, Н. С. Педченко, Л. А. Лугівської та ін. Крім вищевказаних наукових розробок, варто назвати й дослідження автора роботи – Г. В. Сидор [4; 5]. Незважаючи на це, теоретичні аспекти вивчення

боргової безпеки держави розкрито не повною мірою, а отже, потрібно провести додаткові наукові пошуки.

Мета статті. Метою дослідження є оцінювання стану боргової безпеки України за період 2015–2018 рр. та формулювання пропозицій щодо досягнення боргової стабілізації в сучасних політичних та соціально-економічних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. З нашої точки зору, боргова безпека є базовою складовою усієї системи безпеки держави, відмова в її забезпеченні спричинить позбавлення коштів, необхідних для функціонування та організації системи забезпечення безпеки країни загалом.

У рамках дослідження встановлено, що обсяг дохідної частини бюджету та ступінь його збалансованості є чинниками, що найбільше впливають на боргову безпеку, оскільки від величини бюджетних коштів залежить можливість країни без запозичень реалізувати функції щодо забезпечення належного рівня її соціально-економічного розвитку. На сьогодні у зв'язку із цим постає питання реформування видаткової частини Державного бюджету.

Щодо бюджетної безпеки держави запропоновано розглядати такі основні аспекти:

- бюджетна загроза заважає здійсненню бюджетних інтересів;
- загроза спрямована на часткове або повне руйнування бюджетної системи;
- події у формі вияву дій, процесів або явищ передують бюджетним загрозам та призводять до формування негативних чинників і передумов.

Недостатня кількість бюджетних ресурсів, нераціональне їх використання призводить до неможливості забезпечити стабільний відтворювальний процес, зумовлює підвищену чутливість економіки країни до впливу дестабілізаційних чинників – загроз бюджетній безпеці.

Головними завданнями для забезпечення ефективної та дієвої системи бюджетної безпеки держави є формування цілісної системи управління дефіцитом бюджету та раціональне управління борговими ресурсами.

В Україні протягом останніх років причинами бюджетного дефіциту стали, на нашу думку, воєнні конфлікти на Сході держави, втрата контролю над частиною території, зниження ефективності функціонування підприємств і галузей економіки, спад виробництва, нераціональна соціально-економічна політика, що спричинила зниження обсягів національного доходу і валового внутрішнього продукту. Природно, що вищеперераховані негативні ланцюгові реакції загострення дисбалансів у бюджетній системі призвели до скорочення величини фінансових ресурсів нашої країни, що й відобразилося на показниках бюджету у вигляді довгострокового дефіциту. У 2016 р. дефіцит бюджету становив 2,9% ВВП, у 2017 р. – 1,6% ВВП, у 2018 р. – 1,7% ВВП.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо оцінювання рівня економічної безпеки України [2], за наведеними у табл. 1 індикаторами оцінюється стан боргової безпеки.

Таблиця 1

Система індикаторів боргової безпеки України

Індикатор	Тип індикатору	Оптимальне значення	Критичне значення
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	С	20	60
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	С	40	70
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, %	С	4	11
Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна, б. п	С	200	1000
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового	В	50	20

зовнішнього боргу, %			
-------------------------	--	--	--

Джерело: [2]

Як бачимо з табл. 1, до складу показників, що дають можливість оцінити стан боргової безпеки, входять 5 індикаторів двох типів.

Формули для розрахунку відповідних індикаторів наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Порядок визначення індикаторів боргової безпеки

Індикатор	Формула / джерело розрахунку
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	обсяг державного та гарантованого боргу, млн. грн / ВВП, млн. грн x 100
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	обсяг валового зовнішнього боргу, млн. дол. США x середній курс грн до дол. США / ВВП, млн. грн x 100
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	обсяг офіційних резервних активів, млн. дол. США / обсяг валового зовнішнього боргу, млн. дол. США x 100
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	Дохідність ОВДП на первинному ринку, НБУ
Індекс ЕМВІ+Україна	Група індексів: ЕМВІ+, Інформаційне агентство Сbonds

Джерело: [2]

Користуючись статистичною інформацією Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Інформаційного агенства Сbonds, Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, проведемо розрахунки індикаторів боргової безпеки нашої держави за 2015–2018 рр.

У табл. 3 наведено результати оцінювання боргової безпеки нашої держави за 2015–2018 рр.

Таблиця 3

Стан боргової безпеки України за 2015–2018 рр., %

Індикатор	Роки			
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	79,4	81,0	71,8	60,9

Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	131,0	128,1	104,27	87,7
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, %	13,07	9,2	10,47	17,8
Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна, б. п	2374,6	762,5	573,8	571

Джерело: [1; 3; 6]

З табл. 3 видно, що впродовж досліджуваних років боргова безпека України перебувала у незадовільному стані. Згідно зі статистичними даними, відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП перевищувало критичне значення у 60%. Цей показник на кінець 2018 р. перебував на рівні 60,9%. Протягом досліджуваного періоду поступово знижувалося відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП зі 131,0% до 87,7%, однак не досягло критичного значення у 70%.

У 2015–2018 рр. рівень середньозваженої дохідності облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку демонструє тенденцію до покращення. Індекс ЕМВІ + Україна (J.P. Morgan Emerging Markets Bond Index) розраховується Світовим банком та характеризує різницю в прибутковості єврооблігацій України та казначейських зобов'язань США. У 2015 р. рівень цього індикатора становив 2374,6 пунктів, що перевищує критичне значення майже у два рази. Впродовж досліджуваних років відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу демонструє тенденцію до збільшення, однак не відповідає критичному рівню безпеки.

Зростання обсягу видатків бюджету на обслуговування державного боргу, що відбувається в умовах проведення АТО на Сході держави, реалізації системних реформ та необхідності забезпечення здійснення державних функцій, – все це є наслідком зростання боргових зобов'язань нашої країни, що

збільшує навантаження на бюджет держави та негативно впливає на його збалансованість.

Розрахувати рівень боргової безпеки та визначити її стан за період 2015–2018 рр. дають змогу отримані значення за кожним індикатором боргової безпеки. Інтегральна оцінка рівня боргової безпеки відповідно до Методичних рекомендацій [2] визначається за допомогою вагових коефіцієнтів, що показують ступінь внеску кожного показника в інтегральний індекс безпеки, та нормування індикаторів за шкалою від 0 до 1 або у відсотках. У табл. 4 наведено таким чином розрахований рівень боргової безпеки країни.

Таблиця 4

Стан боргової безпеки України за 2015–2018 рр., %

Індикатор	Роки			
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Рівень боргової безпеки, %	2,40	15,23	19,66	16,99
Стан боргової безпеки	критичний			

Джерело: [1; 3]

Стан боргової безпеки за аналізований період, як показують результати розрахунків рівня боргової безпеки України (табл. 4) хоча й має позитивну тенденцію до покращення, однак на кінець 2018 р. характеризується як критичний. Як бачимо з табл. 4, катастрофічний, тобто найнижчий рівень боргової безпеки простежувався у 2015 р., що, з нашого погляду, було зумовлено економічною кризою, насамперед у сфері державних фінансів, яка спонукала Уряд покрити нестачу власних фінансових ресурсів держави позиковими коштами. Таким чином неконтрольоване накопичення боргу поруч із неефективним використанням позикових коштів призвело до фінансової кризи, порушило макроекономічну стабільність. Отже, вести мову про стабілізацію боргової безпеки ще надто рано, оскільки вона знаходиться на критичному рівні.

На основі проведеного дослідження доходимо висновку, що для того, щоби привести до безпечного рівня індикатори боргової безпеки держави, потрібно:

- вдосконалити нормативно-правове забезпечення механізму залучення державних позик;

- на законодавчому рівні встановити граничні значення індикаторів оцінювання боргової безпеки для отримання релевантної інформації з метою реалізації обґрунтованої боргової політики;

- забезпечити вчасне обслуговування та повернення боргів з метою недопущення навантаження на бюджет;

- збільшити частку позикових ресурсів, які спрямовуються на інвестиційні проекти, та зменшити частку запозичених ресурсів, які видаються на покриття дефіциту Державного бюджету;

- імплементувати закордонний досвід щодо боргової політики;

- розробити дієву методологію оцінювання та моніторингу боргових ризиків;

- приймати своєчасні рішення щодо зниження впливу факторів дестабілізації на економічні процеси та збалансованість бюджету.

Висновки. Проведений аналіз результатів оцінювання стану боргової безпеки України за період 2015–2018 рр. показав, що для нашої держави надзвичайно актуальним є вирішення проблеми подолання боргової кризи. Рівень боргової безпеки все ще критичний, незважаючи на те, що все ж таки вдалося покращити стан боргової безпеки у 2016–2017 рр.

Вирішити проблеми боргових фінансів, на нашу думку, неможливо лише за допомогою інструментів боргової політики. У площині стабілізації всього зовнішньоекономічного середовища і внутрішньо-економічної системи перебуває забезпечення боргової стійкості країни. Потрібно здійснити комплекс заходів, спрямованих на зміцнення національної валюти, зниження інфляції, спрямування державних запозичень у сектор реальних інвестицій,

стимулювання вітчизняних підприємств та внутрішнього ринку за допомогою фіскальних інструментів тощо.

З огляду на це перспективи наших подальших наукових пошуків будуть спрямовані на імплементацію зарубіжного досвіду зміцнення боргової безпеки держави.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – фінансовий портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.com.ua>

2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>

3. Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку // Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/control/uk/allinfo>

4. Сидор Г. В. Вплив макроекономічних показників на збалансування Державного бюджету України / Г. В. Сидор // Інноваційний розвиток економіки: глобальні тенденції та національні особливості : колективна монографія / за ред. канд. екон. наук, доц. Кульчицької Н. Є. – Чортків : ЧННІПБ, 2019. – С. 176–184.

5. Сидор Г. В. Дефіцит Державного бюджету України / Г. В. Сидор, О. І. Ткачик // Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія : «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості». – 2019. – № 1 (19). – С. 117–123.

6. Global Economic Monitor // Офіційний сайт Всесвітнього банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=1179&series=EMBIGI>

Сидор Галина Вікторівна

ОЦІНКА СТАНУ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. Наведено систему індикаторів боргової безпеки України. Проведено оцінку стану боргової безпеки України за період 2015–2018 рр. Вказано на доцільність оцінки індикаторів боргової безпеки в динаміці і, таким чином, проаналізовано боргові коефіцієнти за 2015–2018 рр. Зазначено, що боргові індикатори мають граничні значення, перевищення яких свідчить про наявність ризиків виникнення проблем з обслуговуванням боргу. З використанням граничних значень цих коефіцієнтів оцінено сучасний стан боргової безпеки України. На основі узагальненого матеріалу окреслено основні напрями зміцнення боргової безпеки країни.

Ключові слова: боргова безпека, індикатори боргової безпеки, державний борг, валовий зовнішній борг, граничні значення.

Sydor Halyna Viktorivna

ASSESSMENT OF THE DEBT SECURITY OF UKRAINE

Annotation. The system of debt security indicators of Ukraine is presented. The estimation of the debt security of Ukraine for the period 2015–2018 is conducted. The expediency of the estimation of the debt security indicators in the dynamics is indicated and, thus, the debt ratios for the period 2015–2018 are analyzed risks of debt service problems. Using the limits of these coefficients, the current state of debt security of Ukraine has been estimated. On the basis of the summarized material outlines the main directions of strengthening the debt security of the country.

Keywords: debt security, debt security indicators, public debt, gross external debt, marginal values.